

Beskrajno kraljevstvo oblaka

Kalazić Jelić, Lorna

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Academy of Arts and Culture in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:251:298004>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-25**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Academy of Arts and Culture in Osijek](#)

SVEUČILIŠTE J. J. STROSSMAYERA U OSIJEKU
AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU U OSIJEKU
ODSJEK ZA KREATIVNE TEHNOLOGIJE
DIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ OBLIKOVANJE I
TEHNOLOGIJA LUTKE

Lorna Kalazić Jelić

**BESKRAJNO KRALJEVSTVO
OBLAKA**

DIPLOMSKI RAD

Mentorica: izv. prof. art. dr. sc. Saša Došen
Sumentorica: Sheron Pimpi-Steiner, ass.

Osijek, 2019.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	4
2. KRATAK SADRŽAJ.....	5
3. ZAŠTO BESKRAJNO KRALJEVSTVO OBLAKA?.....	7
4. OBLIKOVANJE KARAKTERA LUTKE.....	12
4.1.LIKOVI.....	14
5. TEHNOLOGIJA I IZRADA.....	24
6. SCENOGRAFIJA.....	27
7. ZAKLJUČAK.....	32
8. SAŽETAK.....	33
9. PRILOG: BESKRAJNO KRALJEVSTVO OBLAKA.....	34
10. LITERATURA.....	51

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU U OSIJEKU

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja, Lorna Kalazić Jelić, potvrđujem da je moj diplomski rad pod naslovom Beskrajno Kraljevstvo Oblaka te mentorstvom izv. prof. art. dr. sc. Saša Došen rezultat isključivo mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranog rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog/diplomskog rada nije iskorišten za bilo koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanove.

U Osijeku, 4.rujna 2019.

Potpis

1. UVOD

Ovaj diplomski rad sastoji se od umjetničkog (praktičnog) dijela koji obuhvaća oblikovanje i izradu lutaka te oblikovanja lutkarske scenografije na osnovu mojeg autorskog teksta namijenjenog lutkarskoj kazališnoj izvedbi, naslovljenog *Beskrajno Kraljevstvo Oblaka*. Pisani je dio apologija idejnog koncepta, likovnih i tehnoloških rješenja koja čine praktični dio ovog diplomskog rada.

Beskrajno Kraljevstvo Oblaka progovora o temama o kojima se ne voli pričati, o temama koje se često vole ublažavati i uljepšavati. No, prije svega, poručuje djeci da budu djeca i podsjeća *velike* da zapravo nikad ne moraju do kraja odrasti. Predstava je namijenjena publici od osnovnoškolskog uzrasta do odrasle publike, uz pretpostavku da će svatko, na različitim razinama, iščitati osnovnu ideju komada koji zagovara empatiju, potiče razumijevanje drugih i podsjeća na važnost njegovanja dječje iskrenosti i snage čiste mašte i igre za prevazilaženje svekolikih životnih nedaća. Sve prethodno nabrojane vrijednosti i sposobnosti neizmjereno su dragocjene za život djeteta, a dijete koje ih usvoji postavlja čvrste temelje za daljnji rast i razvoj svojeg bića. Veliki utjecaj na razvijanje djeteta, djetetove svijesti i emocija imaju roditelji i ostali odrasli koji ga okružuju. Teško je u svakom trenutku biti svjestan uloge uzora i vodilje koja nosi veliku odgovornost, ali je neizmjereno važno pomoći osvijestiti djetetu ne samo pozitivne, već i bolne strane života s kojima se mora naučiti nositi. U ovom diplomskom radu želim naglasiti i važnost lutkarskog kazališta za djetetov razvoj, kao i veliku moć prenošenja poruke koju posjeduje. Shvaćanje poruke i razmišljanje o njoj može pomoći djetetu da shvati svijet koji ga okružuje, ali i da shvati samo sebe i svoje emocije.

U slijedećim poglavljima ću nastojati objasniti svoje putovanje kroz *Beskrajno Kraljevstvo Oblaka*, od samog početka do kraja.

2. BESKRAJNO KRALJEVSTVO OBLAKA: KRATAK SADRŽAJ

Napokon su došli ljetni praznici, a oni podrazumijevaju odmor od škole i mogućnost cjelodnevnog igranja. Čim njezina zaposlena i smetena mama zalupi vratima i odjuri na posao, jedan od glavnih likova ove priče, Astrid, započinje igru papirnatim aviončićem kojeg je sama izradila. Dok je Astrid ispitivala moć letenja aviona, on je sasvim slučajno odletio kroz prozor i sletio ispred susjedne kuće. U susjednoj kući dugo vremena nitko nije živio, stoga se Astrid jako iznenadila kada je iz kuće izašla djevojčica Evelin, koja se ondje tek doselila. Evelin se zbog bolesti koju već godinama ima, kreće pomoću invalidskih kolica. No, to je nove prijateljice najmanje sputavalo u igri – dapače, upravo to ih je i zbližilo. Astrid je naučila Evelin da nije bitno što više ne može hodati, trčati i skakati jer postoji nešto što može, a puno je bolje od toga. Može letjeti. U njihovom svijetu, koji se zove Skoro Beskrajno Kraljevstvo Oblaka, one su zapravo mogle što god su htjele. Promatrale su oblake i u njima pronalazile svakakve oblike, jele ih za ručak, skupljale sunčeve zrake... Postojao je jedan mali problemčić, njihovo Kraljevstvo se nije bez razloga zvalo Skoro Beskrajno Kraljevstvo Oblaka. Svaki put kad bi ih roditelji zvali da se moraju vratiti kući jer se već predugo igraju, Kraljevstvo bi nestalo.

Dan po dan, djevojčice su se zbližavale, a odlazak u Kraljevstvo postao je njihova dnevna rutina. Smijale su se, igrale, uživale, maštale, letjele i tako zaboravljale na sve probleme s kojima su se suočavale na zemlji. Astrid je priznala Evelin da nema baš puno prijatelja u školi i da i dalje ne razumije zašto je njezin tata otišao prije nekoliko godina. Evelin je pričala Astrid sve o bolnici i o tome kako zapravo uopće nije tako jako strašna.

S vremenom, Evelin je sve češće morala na preglede, a činilo se da njezina snaga postaje sve manja. Jedan dan čak nije imala dovoljno snage da dođe u Kraljevstvo. Možda bi ona čak i smogla snage, jer snaga postaje još veća kada si u Kraljevstvu, ali njezina mama koja ju je uvijek jako štitila, nije joj dopustila da ide. I onda tako opet i idući dan... Astrid je znala da nešto mora poduzeti. Aviončić ju je odveo do Evelin, avion će ih tajno odvesti i u Kraljevstvo, znala je Astrid. Izradila je veliki, papirnati avion i krišom doletjela Evelin pod prozor. Avion ih je odveo u njihovo najdraže mjesto, u njihovo Kraljevstvo.

Te večeri bilo je posebno lijepo jer je, osim oblaka, bilo i puno zvijezda. Djevojčice su tu večer uživale u Kraljevstvu više nego ikada.

Slijedećeg dana, Astrid je baš kao i svakog drugog, otišla po svoju prijateljicu. Kada joj je njezina mama otvorila u suzama, Astrid je znala što se dogodilo. Njezine prijateljice više nema. Otišla je. Zaista je otišla.

Glupa kolica i glupa bolest.

Ali... Evelin nije otišla daleko. Zapravo, vrlo je blizu. Ona je sada zauvijek u Beskrajnom Kraljevstvu Oblaka. Da – Beskrajnom Kraljevstvu Oblaka, ono je postalo zaista beskrajno zbog nje. A Astrid će je moći posjetiti kadgod to poželi.

3. ZAŠTO BESKRAJNO KRALJEVSTVO OBLAKA?

Beskrajno Kraljevstvo Oblaka nastalo je vrlo spontano. Pisanje me odvelo negdje gdje ni sama nisam očekivala da će me na samom kraju odvesti. Namjera mi je bila približiti djeci dvije vrste supostojanja – supostojanje s djetetom koje živi s fizičkom ili psihičkom poteškoćom, ali i postojanje samog djeteta s tim problemom. Čitala sam razna istraživanja i knjige, što književnika koji su željeli tu pojavu približiti svijetu, što liječnika, što roditelja koji imaju djecu s takvim problemima. Neke od njih su: Naoki Higashida: *Razlog zbog kojeg skačem*, Miro Gavran: *Zaboravljeni sin*, Davina: *Moja kišna djevojčica*, Patricia Stacey: *Dječak koji je volio prozore*, R. J. Palacio: *Čudo*, Unicefovo istraživanje *Nevidljiva djeca*, Ellen R. Daniels i Kay Stafford: *Kurikulum za inkluziju*. Iako se svaki tekst koji sam pročitala dotakao onoga čega sam se ja željela dotaći, nijedan tekst nije se teme dotakao na način koji sam željela. Shvatila sam da je najbolja ideja da sama napišem tekst i na taj način izvučem svoju poantu. Budući da je tekst namijenjen izvođenju, jasno je da bi on trebao biti dramski.

Beskrajno Kraljevstvo Oblaka napisano je u svrhu lutkarske predstave. Lutka može puno više nego čovjek, a upravo joj to isto čovjek omogućava - glumac lutkar animacijom, a oblikovatelj i tehnolog izradom. Budući da je *Beskrajno Kraljevstvo Oblaka* većim dijelom smješteno u svijet mašte gdje djevojčice mogu sve što požele, pa čak i letjeti, lutka je idealna jer nema ograničenja i ne sprječavaju je mnoge zakonitosti i pravila koja ograničavaju čovjeka. Mogućnosti lutkinog pokreta slikovito opisuje i Đerđ (2018:141):

Oslobođen sile teže lik lutka ima gotovo neograničene mogućnosti kretanja po svim koordinatama konkretnoga, mikrokozmičkog prostora igre. Lik lutaka kreće se horizontalno, vertikalno, dijagonalno s mogućnosti preslojavanja u dubinu, jer pojam prostora uključuje beskonačnost i prema van i prema unutra. Takav je prostor lutkarske igre određen vitalnim točkama susreta objekata likova logično osmišljenim u neprekidnom pokretu.

Premda je u zadnje vrijeme situacija u kojoj se u kazalištu obrađuju „teške teme“ poput raznih psihičkih, fizičkih bolesti, pa i same smrti malo češća, moglo bi se čak reći i aktualna, u lutkarskom kazalištu i dalje nije općeprihvaćena i usvojena. Najčešće su lutke rezervirane za šarene i vesele teme, a odlazak u lutkarsko kazalište smatra se razbibrigom. Razumije se – što se tiče kazališta, predstave s takvim temama prodaju se i pune gledališta. Ukoliko se čak i

napravi neka predstava koja govori o osjetljivoj temi, ona igra rijetko. Što se tiče roditelja, zašto gledati predstavu nakon koje će dijete imati milijun pitanja, ako se može pogledati predstava zbog koje će dijete vrištati od smijeha? Dakako, treba gledati i zabavne predstave, one također imaju svoju čar i, ukoliko su kvalitetne, obogaćuju svjetonazor djeteta. No, život nije uvijek šaren i veseo, stoga je pogrešno nuditi samo takav sadržaj, pogotovo u gradovima gdje postoji samo jedno kazalište za djecu. Kazalište mora početi odgajati svoju publiku. Sve dok joj se umiljava i ugađa, ta publika neće emotivno narasti. Također, gledatelji koji gledaju samo jednu vrstu predstave ne mogu imati kompetentno i objektivno stajalište o kvaliteti predstave. Čemu onda uopće predstave i odlasci u kazalište? A najvažnije od svega je što se takvim pristupom publici zapostavlja najvažnija zadaća kazališta kao spoja svih umjetnosti, a to jest učenje. Iako mnogo ljudi kazalište, a pogotovo ono lutkarsko, smatra zabavom, njegova važnost je neosporna, pogotovo kada je riječ o emotivnom i socijalnom razvoju. Djeci se prilikom gledanja predstave ne nude rješenja i obrazloženja, zbog čega ona sama razmišljajući i maštajući pronalaze odgovore, koje naposljetku primjenjuju i u rješavanju problema u stvarnom životu. Slično iznosi i Mrkšić (2006:10):

Lutke nisu „djeci“ svojom „drvenom logikom“ samo partneri u igri ili možda bolje rečeno plastični materijal za partnere u igri, nego i nesrazmjerni likovi i pokreti, pomoću kojih oni, ističući neproporcionalno pojedine dijelove tijela ili pojedine duševne osobine, vrše globalnu analizu pojava oko sebe, da ih bolje shvate, a preko njih da bolje razumiju sebe i svoj odnos prema svijetu oko sebe.

Istina, mnoge predstave zaista jesu poučnog karaktera, uče djecu kako trebaju biti poštenu, dobri, vrijedni, kako trebaju slušati svoje roditelje, vjerujući da će djeca takvo ponašanje primijeniti u stvarnom životu. Čečuk (2009:64) govori o važnosti mjere u pokušaju prenošenja odgojnih lekcija u kazalištima:

Djelo može prividno i imati odgojni element, ali toliko nametljiv, toliko verbalno razbarušen i istaknut da postaje dosadno opterećenje predstave. Takva predstava, predstava na osnovi teksta s takvom dosadnom školničkom didaktikom, pretvara se kao konačan odgojni učinak u svoju suprotnost, u opovrgnuće ne samo svoje estetske nego i pedagoške svrhovitosti. Jer, mali gledalac ne može zavoljeti nešto što mu je čitav jedan sat ili više užasno dosađivalo, a tada, dakako, ne može prihvatiti ni piščevu poruku, inače vrijednu svake hvale.

Ipak, osim elementarnog kućnog odgoja, u životu ima i drugih bitnih stvari koje se moraju naučiti. Djecu se i dalje pošteduje tema koje su isto tako dio stvarnosti i svakodnevnice, a koje su itekako prisutne. Takva vrsta pošteđivanja vrlo je kratkoročna. Svako dijete je drugačije, ali ako govorimo o djeci koja se ipak zbog određenih poteškoća, bilo mentalnih ili fizičkih, razlikuju od prosjeka, možemo reći da gotovo u svakom razredu ima barem jedno dijete koje je drugačije na takav način. Ostala djeca to vide, osjete, a kad o istom pitaju roditelje, koji su u očima djece apsolutni izvor znanja i informacija, roditelji vrlo često šute, izbjegavaju razgovarati o postojećim problemima, daju potpuno apstraktan ili nikakav odgovor. Poneki ne znaju kako bi im uopće neke stvari i objasnili, poneki ih žele zaštititi. No, jasno je da se nikoga ne može zaštititi od života. S druge strane, nalaze se djeca koja žive s tom etiketom drugačijih. Oni, kojima mentalne sposobnosti to dozvoljavaju, itekako su svjesni te etikete. Zašto ta etiketa uvijek dolazi u negativnom kontekstu, zašto je se srame? Zato što se ne smatra normalnom, odnosno, zato što se pojam normalnog tumači na krivi način. Biti normalan nije pojam koji opisuje samo jednu vrstu ljudi. Kako bi lakše objasnila, navest ću primjer s kojim sam se nedavno susrela. U park gdje dolazi puno djece došla je djevojčica u invalidskim kolicima. Druga djevojčica, koja očito prvi put vidi takvo stanje, pitala je mamu zašto djevojčica sjedi u njima, a mama je odgovorila nešto poput *Šuti! Ne budi nepristojna!* Takva reakcija na djetetovo pitanje, stvorit će refleks odbijanja, što od djeteta promatrača, što od djevojčice koja se nalazi u invalidskim kolicima, zbog čega će dijete idući puta kad susretne osobu u kolicima vjerojatno izbjegavati kontakt s njom, a djevojčica u kolicima će se kontakta bojati jer njezino stanje očito doživljavaju toliko strano da o njemu ni ne govore. Dakako, djeca s poteškoćama jesu drugačija i to je neosporivo, imaju drugačije potrebe i mogućnosti od prosječne. No, poanta je u prihvaćanju svog stanja i samog sebe, što takva djeca nikad neće moći postići ukoliko se o njihovom stanju ne priča. Nažalost, djevojčici u kolicima normalno je biti u kolicima baš kao što je zdravoj djevojčici normalno hodati. Dok djevojčica u kolicima na taj način shvaća svoje stanje, dok ga prihvaća kao činjenicu, ona će moći svoj život posvetiti pronalaženju onih stvari koje unatoč poteškoćama može raditi. U suprotnom, ona će cijeli svoj život provesti pitajući se zašto sve ostalo ne može.

Kazalište ne treba i ne može preuzeti ulogu koju treba imati roditelj, ali itekako može pomoći i dati neke odgovore djeci. Ne samo odgovore, već i ono puno važnije, a to su pitanja. Djeca koja se pitaju, razvijaju se, suočavaju se s nepoznatim, a to ih tjera na razmišljanje i proučavanje, što naposljetku urodi emotivnim i kognitivnim napretkom. Lutkarsko kazalište namijenjeno djeci mora preuzeti tu odgovornost i postati glasnik i posrednik između djece i svijeta. Gledajući

predstavu, pred djecom se ovdje i sada odvija jedan mali svijet u kojega i ona vrlo lako mogu ući. Upravo taj svijet izvrstan je medij za prikazivanje tih negativnih, bolnih, ali i stvarnih strana našeg života, s kojima se ipak na kraju moramo nositi, izbjegavali ih mi ili ne. Na ovaj način, djeca mogu naučiti kako se nositi s istima, ali i ono najvažnije, ne strahovati od njih, već se s njima suočiti. Djeca se mogu poistovjetiti s likovima, s njihovim odnosima i situacijama i tako lakše shvatiti što se zapravo događa i u njihovom životu. Slično stajalište iznosi i Glibo (2000:125):

Dramska riječ oživotvorena kazališnom predstavom djeluje na dijete oplemenjujuće. Kao izvanredan fenomen kompleksnog sklada više grana umjetnosti, vrijedna kazališna predstava djeluje kao katalizator dečjih emocija. Dijete gledajući i slušajući kazališnu predstavu nije samo pasivni promatrač nego aktivni sudionik velike borbe za plemenitost.

Svijet nije savršen, ljudi nisu savršeni, a kamoli njihovi međusobni odnosi. Zbog toga mislim da ne trebamo takve nerealne svjetove prikazivati djeci koja tek uče o sebi i o svijetu u kojem žive. Što djeca mogu naučiti iz toga, kada izađu iz kazališta i vrate se u svoje domove i škole gdje svijet uopće ne funkcionira tako kako im se predstavlja? Djeci treba pokazati svijet kakav jest i baš zbog toga što nije savršen, dati im priliku da se s njim suoče i nose na svoj način. Kada pobjegnu u svoj izmaštani svijet, oni ne negiraju problem, već ga upravo tamo i rješavaju. Kao njihov izbor i njihov način. Idealan svijet za odrasle nije i idealan svijet za djecu.

Još je jedan problem koji se veže na prethodno opisani – problem neuklapanja u zadane okvire. Biti roditelj nije ni najmanje lak zadatak, ali nije uvijek lako biti ni dijete. Velik broj roditelja u glavi ima okvire u koje se dijete mora uklopiti. Dijete mora biti pametno, dijete mora imati odlične ocjene, biti jednako dobro i u likovnom i u matematici, dijete mora imati dobar rječnik, ne smije biti previše živahno, dijete mora uvijek biti lijepo odjeveno... Roditelji između svega što je dobro za njihovo dijete ponekad pretjeraju i biraju što je zapravo dobro za njih same. Stvaraju sliku onoga što bi oni željeli da njihovo dijete postane, umjesto da osluhnu za što je dijete zaista nadareno, u čemu se pronalazi i kako će zaista biti sretno. Ukoliko je dijete po bilo čemu drugačije od onoga što se od njega očekuje, počevši od banalnijih stvari, naprimjer, da ima jako bujnu maštu, nailazi na prepreke i neprihvaćanje. Taj mali sustav „dobrog i lošeg“ unutar obitelji postao je sustav koji funkcionira i u školama, vrtićima... Djeca zbog takvog tretiranja gube vlastito ja, ali i samopouzdanje. Na kraju izrastaju u kopije, bezveznjake i kukavice. Dakako, dijete treba usmjeriti i ono ne može činiti sve što želi, ali djeci treba pokazati da ne vrijede manje ako se ne uklapaju u okvire. Sve je u redu s tobom i ako te otac ili majka

napuste, ako nemaš puno prijatelja, ako ti se roditelji stalno svađaju, ako te u razredu ismijavaju ili ako nisi baš najbolji učenik. Neke stvari koje djeca posiju u sebi kao mali, rastu u njima zauvijek. Roditelji i ostali odrasli koji to sjeme zalijevaju, imaju velik utjecaj na to hoće li to dijete izrasti u korov ili cvijet.

Djeca pred kojom stoje samo zabrane i ograničenja izrastaju u ogorčene ljude. S druge strane, djeca kojoj je sve omogućeno i dopušteno nisu sretnija djeca od one kojima se mnoge stvari zabranjuju. Pustiti dijete da bude dijete ne znači pustiti dijete da postupa vođeno isključivo svojom voljom. Roditelj ne treba biti tiranin, ali ni anarhist. I jedan i drugi oblik ponašanja daje gotovo isti rezultat, dakle, važno je naći se negdje u sredini, o čemu govori i dipl. psih. Mirjana Pernar (2010:258):

Smatra se jako strogim na negativan način adresirati cijelu ličnost djeteta umjesto specifičnog neadekvatnog ponašanja. Adresiranjem ponašanja s kojima se roditelji ne slažu uvijek na isti i konstantan način zadovoljiti će kriterij jasnoće i konzistentnosti pravila. Otvorena komunikacija podrazumijeva obostrano samootvaranje kao i aktivno slušanje sugovornika. Davanje djetetu razumne razine slobode u izboru umijeće je koje zahtijeva dosta angažiranosti roditelja, ali općenito je pravilo da treba podržavati samostalnost dječjeg izbora sve dok posljedice nisu opasne po njegov fizički integritet ili nisu devastirajuće za njegov psihički razvoj.

Djeca čija srca ne bivaju dirnuta postaju ljudi tvrdog, zatvorenog srca. Treba djeci pokazati toplinu, bol, osvijestiti emocije, pokazati ranjivost, ali i snagu koja proizlazi iz te ranjivosti. Potrebno je djecu učiti ljubavi. Voljeti znači biti svjestan da si ranjiv. Voljeti znači žrtvovati se, ponekad biti slab, biti spreman na to da ćeš puno puta izgubiti i ići težim putem. Dijete treba razviti empatiju. Ona se razvija i usvaja cijelim bićem i jedna je od ključnih sposobnosti zahvaljujući kojoj se stvara mogućnost povezivanja sa živim bićima, a moralni i emocionalni razvoj vrlo su upitni bez nje, o čemu govore dr. sc. Špelić i mag. psych. Zuliani (2013:98) u svom znanstvenom radu temeljenom na istraživanju empatije djece s teškoćama u razvoju u školskoj dobi:

Važno je zapažanje (Raboteg-Šarić, 1993) da se empatija razvija paralelno s kognitivnim razvojem, što ukazuje na povezanost kognitivnih i emocionalnih aspekata u sposobnosti proživljavanja tuđih osjećaja i shvaćanja tuđih stanja i perspektiva. Utoliko sve veću važnost imaju pristupi koji definiraju empatiju kao multidimenzionalni konstrukt (Davis, 1980. i 1983.; Thornton i Thornton, 1995).

Djeca mogu shvatiti i podnijeti mnogo više nego što odrasli misle. Još uvijek čisti i netaknuti od raznih društvenih normi i mišljenja, svijet doživljavaju iskreno i na svoj način. Roditelji su pokušali zaštititi Evelin od stvarne sudbine, ne vidjevši u svojoj boli i po njihovom mišljenju, dobroj namjeri prema njoj, da ona itekako razumije i osjeća što se događa. Razumljivo je da roditelji koji vole svoje dijete najviše na svijetu ne mogu podnijeti činjenicu da je njihovo dijete bolesno i da ne mogu ništa učiniti da ga spase, ali niječući istinu, samo odmažu svom djetetu koje u konačnici mora znati stvarno stanje. Zbog toga je Evelin, uz svoju prijateljicu Astrid, u njihovom svijetu, razvila vlastitu percepciju života nakon ovog života i tako uklonila svoje strahove. O važnosti djetetova shvaćanja svijeta oko sebe i pomoći roditelja u tome procesu govori i Bettelheim (1979:19):

Upravo zato što je život koji živi često zbunjujuć za dijete, njemu je još potrebnije da mu se pruži prilika da sebe shvati u tom složenom svijetu s kojim mora naučiti izlaziti na kraj. Da bi to bilo kadro, djetetu se mora pomoći da razabere izvjestan povezan smisao u zbrci svojih osjećaja. Potrebne su mu ideje o tome kako da sredi svoju unutarnju kuću, pa da na toj osnovi bude sposobno stvoriti red u svome životu.¹

Osim o bolesti s kojom živi jedan od glavnih likova, Evelin, *Beskrajno Kraljevstvo Oblaka* govori i o još jednoj čestoj pojavi danas, razvodu braka i životu s jednim roditeljem. Budući da svaki treći brak završi razvodom, mnoga djeca su upoznata s takvim stanjem, ali isto tako mnoga od te djece uopće ne shvaćaju što to znači i zašto je do toga došlo, a ponekad sebe smatraju krivima za rastavu. Dr. sc. Bujišić u svojoj knjizi *Dijete i kriza* (2005:60) govori da djeca ponekad razvod braka shvaćaju kao kaznu za njihovo neprimjereno ponašanje ili neposluš, zbog čega naglašava važnost razgovora roditelja s djecom. Kroz razgovor će djeca lakše shvatiti i prihvatiti novonastalu situaciju u obitelji.

Iako sam cijelo vrijeme govorila o djeci kao gledateljima, smatram da je *Beskrajno Kraljevstvo Oblaka* pogodno i za nešto stariju publiku, ne samo za mlade, već i za odrasle. Možda se odrasli podsjetite što znači biti dijete i tako puste svoju djecu da budu djeca dok mogu, umjesto da ih drže u zaštićenom balonu daleko od stvarnosti, nemajući mogućnost da shvate svijet oko sebe.

¹ Prev: L.K.J.

4. OBLIKOVANJE KARAKTERA LUTAKA

„Izvući na vidjelo“ karakter kroz vizualna obilježja lika uvijek je velika odgovornost za mene, ali vjerujem i za svakog kreatora lutaka. Ukoliko karakter vizualno nije pogođen, imam osjećaj da nitko neće vjerovati u njega. lutka treba razigrati dječju maštu. Bez mašte koja se u kazalištu rađa između gledatelja i lutke i spaja ih, predstava će nalikovati na besmisleno kretanje lutke po sceni. Uskratiti čar djetetu na takav način, ponekad zna biti nepopravljiv propust. Pretjerana karikatura i deformacija likova, ali i pretjerano, neopravdano likovno ogoljavanje ili gruba stilizacija lutku mogu dovesti do neprepoznatljivosti, zbog čega djeca neće uspjeti uspostaviti vezu i identificirati se s njom. lutka mora biti oplemenjena i čitka, bila ona likovno realistična ili apstraktna.

Često kažemo da u životu izgled nije bitan, ali izgled zapravo puno govori o pojedincu, dio duše izvire iz njega. Na sceni to pravilo ima puno veći značaj. Scena je mjesto gdje gotovo svaka sitnica ima svoje značenje i tamo je s razlogom. Prilikom kreacije lutke jako je važno pronaći pravi izraz lutkina lica, odnosno emociju koju ona treba prenositi tijekom čitave predstave. Ona bi trebala biti jasna i čitka svima. Na isto nas upozorava Županić Benić (2009:128):

Ako već znamo karakter koji lutki želimo dati, važno je likovno ga izraziti i naglasiti tako da on bude vizualno jasan i prepoznatljiv svima koji ga vide. Pritom treba biti svjestan svih detalja lica (očiju, nosa, usta, ušiju, kose) i poruke koju nam oni šalju kad ih vidimo zasebno.

Mi, ljudi, dijelimo svijet na razne podjele, a jedna od njih je i svijet odraslih i njemu suprotan, svijet djece. U ovoj priči glavni likovi su dvije djevojčice i svijet koji su same izgradile, dok odrasli taj svijet ne shvaćaju u potpunosti. Osim po veličini i visini u centimetrima, najveću razliku u likovnom oblikovanju karaktera odraslih i djece napravila sam u njihovim facijalnim ekspresijama. Svi likovi imaju velike, izražene oči što je dio neke moje osobne likovnosti i stila, ali razlika je u tome što su oči majki ispunjene umorom i patnjom, što dodatno ističu i naglašeni kapci i podočnjaci, dok se oči Evelin i Astrid smiju. Oči su vrlo važan dio lutke, one komuniciraju s publikom, gledaju, žive. Njima se vjeruje. Osim što se smiju očima, Evelin i Astrid imaju osmijehe na licima. Njihove majke imaju pak zabrinuti, beživotni i pomalo ispijeni izraz lica. Evelinin otac, iako je odrastao, također nosi smiješak na svome licu jer je po prirodi

na granici između odrasle osobe i djeteta. Za razliku od pretjerano brižne majke, on pušta Evelin da se igra s Astrid i ne smatra da će se njezino zdravstveno stanje kroz igru pogoršati, već suprotno. Također, majkama sam oslikavanjem napravila malo jače, ljubičaste sjene na licu, kako bih dodatno naglasila njihova pomalo ogorčena lica.

Kosa, odnosno lutkina frizura također je važna za cjeloukupni dojam i definiranje karaktera lutke. Budući da Evelin ima kovrčavu kosu, a majke ženstvene frizure koje dolikuju njihovim karakterama, morala sam domisliti neku metodu kovrčanja i oblikovanja kose. Nakon nekoliko neuspjelih pokušaja nadošla sam na učinkovitu, a prilično jednostavnu metodu. Prvo sam bijelu, narezanu vunu namočila u vodu s malo akrilne boje. Zatim, kada je vuna dobro upila vodu s bojom, omotala sam je oko drvenih štapića i stavila u pećnicu na 150 stupnjeva i tako pekla dvadesetak minuta. Kada se dobro ohladila, obilno sam je pošpricala lakom za kosu. Takvom metodom dobila sam kovrče nalik pravima koje nosi Evelin, dok sam majkama ukovrčavala samo vrhove kose.

Za vizualni identitet antropomorfne lutke važan je svaki detalj, pa tako i kostim. Kostimi su šivani strojno, a aplikacije na njima ručno su oslikane. Djevojčice su obučene u lagane, pamučne materijale, kako i priliči djeci, dok majke nose nešto profinjenije i neudobnije materijale i krojeve. Također, boje odjeće djevojčica puno su vedrije i svijetlije od boja koje nose majke. Otac je opet izuzetak u svijetu odraslih, pa je i on odjeven u nešto ležerniju varijantu.

Dakako, osim oblikovatelja i lutkarskog tehnologa, u stvaranju karaktera lutke veliku ulogu ima i glumac lutkar. On je zadužen za njezino disanje, njezin pokret i način istog. Pokret lutki daje smisao. Važnost dobre animacije i animatorove komunikacije s lutkom slikovito objašnjava i Glibo (2000:123):

Ako glumac lutkar ne sraste sa svojom lutkom, ako do kraja ne uđe u taj maštoviti svijet, pa se neumjetničkim postupcima naruši iluzija, lutke na sceni ubrzo postaju blijede i nemoćne. Svijetom lutaka izražava se stvarnost kroz siromašnu i sasvim jednostavnu tehniku (jer lutke su simboli), ali i čudesno bogatu i lijepu, ako su lutke u rukama umjetnika.

4.1. LIKOVI

Astrid

Astrid je djevojčica beskrajne mašte i ideja. Živahna je, brbljava, znatiželjna i jako razigrana. Budući da njezina majka jako puno radi, Astrid je često prepuštena sama sebi. Ona je stvorila svoj svijet u kojem vrijede njezina pravila. Na taj način, ona nije usamljena i ponekad zaboravi da mame nema, a brojna mamina ograničenja nadoknađuje time što u svom svijetu može što god poželi.

Astrid i njezina mama žive same, budući da ih je tata napustio prije nekoliko godina. Nisu često u kontaktu, zbog čega ona nije tužna, ali je često zbunjuje jer mnoga djeca koju poznaje imaju uz sebe oba roditelja. Kostim kojeg nosi Astrid je jednostavan, dječji, i prije svega – stvoren za igru, što u potpunosti priliči njezinoj osobnosti.

Slika I. Astrid

Slika II. Astrid, pokret

Slika III. Astrid, portret

Evelin

U *Beskrajnom Kraljevstvu Oblaka*, Evelinino stanje simbol je niza *drugačijih* stanja mnoge *drugačije* djece, s ciljem da prikaže nošenje *drugačije* djece sa svojim stanjem i nošenje njihove okoline s istim. Upoznajući Evelin kroz predstavu, gledatelji se lako mogu poistovjetiti s njom, ali i s Astrid. Astrid Evelinino stanje nije prihvatila kao strano i otežavajuće, nego je kroz igru pronašla način kako da ih zbliži.

Evelin potječe iz obitelji koja je prilično drugačija od Astridine obitelji. Dok Astridina majka radi po cijele dane, Evelinina majka je puno, pa čak i previše uz nju, a brine se čak i kada Evelin iziđe ispred kuće kako bi se igrala. Premda je majčina briga u Evelininoj situaciji sasvim razumljiva, Evelin ponekad opterećuje. Sva sreća, malo ravnoteže unosi njezin otac.

Evelin je nježna, pomalo sramežljivija i mirnija od Astrid. Ona je jako dobra prijateljica. Iako su po nekim osobinama drugačije, njih dvije čine odličan par. Dok nije upoznala Astrid, Evelin nije mogla ni zamisliti da postoji mjesto poput njihovog Kraljevstva. Astrid ju je naučila da do kraja bude dijete i da zaista vjeruje u Kraljevstvo, zbog čega se ona oslobađa svojih strahova.

Slika IV. Evelin u kolicima

Slika V. Evelin

Slika VI. Evelin, portret

Evelinina majka

Evelinina majka posvetila je život brizi za svoje bolesno dijete. To je dovelo do pretjerane brige i opsesije za njezino zdravlje, što je u potpunosti razumljivo. Iza njezinih očiju krije se mnogo brige, žrtve i tuge. Doima se kao da je netko isisao i posljednji tračak sreće i nade iz nje. Nositi se s poražavajućom činjenicom svaki dan i znati da ne može nikako promijeniti stanje svoje kćeri, ogroman je i bolan teret. Iako ne može izliječiti Evelin, može utjecati na njezino psihičko i duševno stanje. Kako se roditelji suočavaju s invaliditetom djeteta govore dr. sc. Leutar i dr. sc. Štambuk (2007:47):

Roditelji u procesu prilagodbe na bolest razmišljaju o budućnosti djeteta. Dolazi do promjena, a najuočljivija je rekonstrukcija slike o djetetu koje ima invaliditet. Najčešće brinu zbog sreće djeteta i posebno teško prihvaćaju trpljenje bolova, tjelesni ili duševni nedostatak, ili ograničenost slobode izbora. Kakav god je invaliditet u pitanju, najveću zabrinutost izazivaju pitanja koja se tiču budućnosti, a ne sadašnjosti. Roditelji mogu reagirati na različite načine i osjećati se često emocionalno istrošeno i zabrinuto za svoje dijete koje ima neki invaliditet te su zbog toga i nesretni, nervozni, ljuti i napeti.

VII. Evelinina majka

VIII. Evelinina majka u pokretu

IX. Evelinina majka, portret

Evelinin otac

Za razliku od svoje žene, Evelinin otac unosi malo pozitivne energije u njihov dom. Dakako, svjestan je situacije u kojoj se nalaze, ali smatra da će olakšati svojoj kćeri ukoliko joj tu brigu i tugu ne pokazuje otvoreno i konstatno. Zbog toga on podupire njezinu igru i maštanje, smatrajući da će Evelinini dani biti ljepši ukoliko su ispunjeni smijehom, umjesto strahom. Osim po njegovom ponašanju, i po njegovom izgledu, odjeći i frizuri može se zaključiti da nije toliko uštogljen i dosadan kao majke.

X. Evelinin otac

XI. Evelinin otac

Astridina majka

Astridina majka jako je posvećena poslu i smatra da se radom može postići potpuno ispunjenje. Također, budući da je samohrana majka, mora puno raditi kako bi uspjela prehraniti sebe i svoju djevojčicu. Nezadovoljstvo u svom emocionalnom životu pokušava nadomjestiti poslom, uvijek je u žurbi, uvijek je zaposlena i često nema vremena slušati Astridine priče i pratiti njezine igre. Smatra da su najvažniji red i organizacija i da bi za Astrid bilo bolje da što prije odraste.

Njezino lice ozbiljno je zbog stalne usredotočenosti na posao i ostale „stvari za odrasle“, ali i umorno jer je stalno zaokupljena istima. Ona nosi ozbiljnu, uštogljenu, poslovnu haljinu i cipele na petu u crnoj boji.

XII. Astridina majka, total

XIII. Astridina majka pokret

Slika XIV. Astridina majka, portret

5. TEHNOLOGIJA I IZRADA

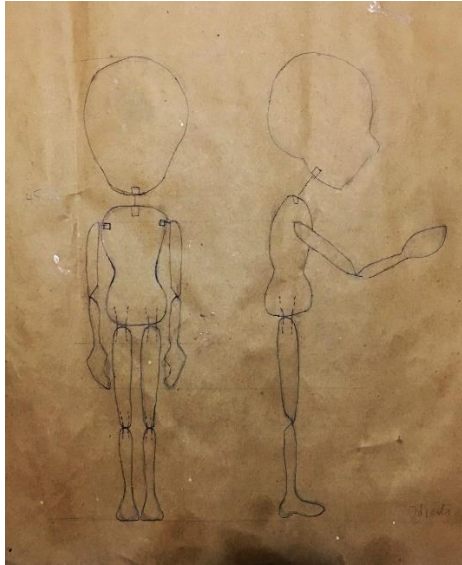
Osim da je likovno zanimljiva i atraktivna, lutka mora posjedovati još jednu kvalitetu, a to je da je tehnološki točno napravljena i da je funkcionalna. Proces kreiranja i izrade lutke može se podijeliti u nekoliko faza; prva je idejno oblikovanje karaktera u koje ulaze idejne skice, zatim, kada se odredi karakter i izgled lutke na red dolaze tehničke skice i promišljanje o tehnologiji, a potom kreće izrada koja je ujedno najdulji proces rada jer zahtijeva razne tehnike i vještine kao što su modeliranje, kaširanje, brušenje, oslikavanje...

Odabir vrste lutke od ključne je važnosti i o tome zaista treba dobro promisliti prije nego se krene u izradu, o čemu govori i Tománek (2018:62):

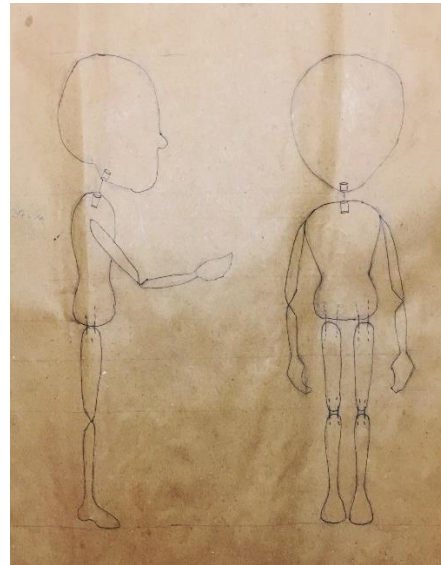
Pretpostavka nastanka predstave nije čvrsta tehnološka forma, nego ponajprije tema, poruka, cilj, a tek na to nadovezuje se izbor sredstava.

Dakle, vrsta lutke, odnosno njezina tehnologija u službi je predstave. Već sam tekst ili ideja za čiju se potrebu izrađuju lutke nameće određena pravila, a vrsta lutke diktira način i tempo igre, likovnost, broj animatora, zahtjevnost animacije, scenografiju... Naprimjer, bilo bi potpuno pogrešno za moj tekst odabrati ginjole. Obzirom na sve što lutke moraju moći i na samu vrstu teksta koji jest razigran, ali i melankoličan, ginjoli koji su stvoreni za brze, najčešće komične paravanske igre jednostavno nisu pravi izbor. Još pri pisanju teksta znala sam da će odabrana vrsta biti stolne lutke. Budući da se stolna lutka oživljena neposrednom animacijom nalazi ispred glumca lutkara, publici je vidljivo da je sva njegova pažnja na njoj. Taj suodnos i izravnost kontakta s lutkom igra važnu ulogu u pričama u kojoj je najvažniji emocionalni odnos između likova. Prenoseći direktno svoju emociju na lutku, lutka istu emociju odašilje publici. Iako i druge vrste lutaka mogu predočiti emocije i emocionalni odnos, stolne lutke donijele su prevagu zbog prostora u kojem se odvija radnja, odnosno, scenografije i mogućnosti koje likovi moraju imati. Zamislila sam da je u Kraljevstvu cijeli prostor pozornice igriv, a stolne lutke koje najčešće kao podlogu za igranje koriste stol, mogu se animirati i u zraku, što je najvažnije budući da djevojčice u Kraljevstvu lete.

Prije izrade lutaka, potrebno je izraditi tehničke skice. Na tehničkim skicama određuje se veličina lutke i veličina svih njezinih dijelova, kao i spojevi koje će lutka imati. Tehničkim skicama koristi se i za vrijeme izrade lutke, pomoću njih se provjerava jesu li ispoštovane zadane mjere. Ukoliko se tijekom izrade uoči da neke od zamišljenih stvari ne funkcioniraju, zna doći i do izmjena.

Slika XV. Tehnička skica odraslih

Slika XVI. Tehnička skica djece

Lutke su izrađene korištenjem različitih materijala. Glave su najprije izmodelirane u glini, zatim prekaširane u više slojeva novinskim i pak papirom. Nakon što su se slojevi osušili, izvadila sam glinu iz kaširanih glava i u njih dodala komad stiropora, kako ne bi bile šuplje zbog spojeva i vodilice koja se lijepi u glavu. Tijelo lutaka napravljeno je od stiropora kojeg sam najprije izmodelirala, a zatim prekaširala kako bi bilo čvrsto. Ruke i noge izrađene su od drveta. Uvijek biram drvo za udove jer je najizdržljivije, najpouzdanije i najpogodnije za izradu spojeva. Također, osim brušenja i rezanja, ne mora se dodatno obrađivati kao stiropor i spužva. Dodatna pogodnost mu je što ima najduži vijek trajanja. Dlanovi lutaka izrađeni su od stiropora, koji je također zbog čvrstoće prekaširan, a stopala su izmodelirana u glini, što je prilično praktično jer je glina sama po sebi teška pa nema potrebe za ugradnjom utega u stopala. Zbog teških stopala, lutkino kretanje je prirodnije. Noge lutke tehnološki su izrađene poput njihala, stoga je važno da na svome kraju, odnosno u stopalima imaju odgovarajuću težinu.

Mjesta spojeva su kod svih čovjekolikih stolnih lutaka gotovo ista, s manjim ili većim razlikama, ovisno o potrebi. Ipak, način spajanja i izrade mehanizama ovisi od tehnologa do tehnologa. Koristila sam dvije vrste spajanja, spajanje čvrstom tapetarskom vrpcom i spajanje gumicom. Spojeve čvrstom tapetarskom vrpcom čine ručni zglob u laktu i nožni zglobovi u koljenu i kuku, dok sam gumicu odabrala za vrat i rame. Čvrsta tapetarska vrpca omogućava savijanje u zglobu. Ona se lijepi u prerez dijela tijela u kojem je potreban spoj. Osim tapetarske vrpce, za isti spoj može se koristiti i kožna traka, no mana kože jest što se s vremenom rastegne i tada spoj više nije funkcionalan. Budući da vrat treba imati veću pokretljivost od npr. nožnog zgloba, za njega je pogodniji odabir gumica. Tako lutka može pomicati glavu lijevo-desno, ali

i gore-dolje, pri čemu pokret djeluje vrlo prirodno, dok se zahvaljujući otporu kojeg pruža gumica pokret može lakše regulirati. Gumicu koja spaja vrat s tijelom provukla sam kroz dvije tiple, jednu koja je učvršćena u glavu i drugu, koja je pričvršćena u tijelo. Gumica se ne lijepi direktno u tijelo i glavu jer bi se nakon kratkog vremena išćupala i pokidala tijelo. S druge strane, stiropor i drvo zalijepljeni ljepilom za drvo, puno su pouzdaniji i čvršći spoj. Na isti način spojeno je i rame. Zbog gumice u ramenu se ruka lutke osim gore-dolje, može pomicati i kružno, baš kao ljudska ruka.

Vodilice kod stolnih lutaka koje imaju ljudski oblik i kretnje obavezne su u glavi i tijelu, točnije, u stražnjici lutke. Na taj način animator može jednom rukom upravljati glavom, a drugom rukom voditi tijelo lutke, hodati. Vodilice se mogu stavljati i u ruke. Ukoliko su dlanovi pomični, vodilice se mogu staviti u dlan, a ukoliko nisu, u podlakticu. No, nisu i nužne, budući da se ruka lutke može animirati direktno animatorovom rukom i gotovo da nema razlike u animaciji. Vodilice mogu biti napravljene na više načina, a ja sam izabrala vodilice u obliku drvenih štapova kojima se lutka animira odostraga, dok se ruke animiraju direktno rukom animatora.

Klasične stolne lutke (osim ukoliko se radi o vrlo velikim lutkama) može animirati jedan vješti animator, no pokret je uvijek ljepši i stvarniji ukoliko su tu dva animatora, jedan za glavu i ruke, a drugi animator za noge. U nekim predstavama, znalo je biti čak i tri animatora na jednoj stolnoj lutki. Takve situacije događaju se ukoliko lutka ima komplicirane kretnje u kojima se u isto vrijeme pokreću obje noge, ruke i glava.

Što se tiče tehnologije, važno je naglasiti i invalidska kolica, budući da se Evelin, dok nije u Beskrajnom Kraljevstvu Oblaka, kreće pomoću njih. Invalidska kolica izradila sam od drveta, a zahvaljujući pomičnim kotačima, ona se zaista mogu voziti. Kolica također imaju vodilicu sa stražnje strane koja ujedno mijenja Evelininu vodilicu u tijelu dok sjedi u njima.

Nakon izrade svih dijelova lutaka i njihovog potpunog dorađivanja, uslijedilo je oslikavanje. Za mene je to jedan od najomiljenijih dijelova u procesu izrade lutke. Lutka oživi, dobije dušu i tad zaista mogu vidjeti jesam li dobro ujediniła njezin karakter i tehnologiju. Oslikavala sam kombinacijom fasadne boje, akrilnih boja i crnog rapidografa. Nakon oslikavanja lutke su dobile frizure, zatim i kostime. Budući da se, jednom kad se lutka spoji, oni ne mogu skidati, kostimi su značili da napokon mogu zaljepiti sve ruke i noge lutaka u tijelo te ih tako spojiti u potpunosti.

6. SCENOGRAFIJA

Scenografija je važan segment likovnog rješenja, ali i tehničke funkcionalnosti predstave. Ponekad je cijela scenografija sastavljena od elemenata koji pružaju mogućnost igre i komunikacije s glumcem lutkarom. Zbog mogućnosti animacije i različitih načina komuniciranja glumca lutkara s elementima scenografije, scenografija je zapravo promišljena potpuno lutkarski i tako čini lutkarsku predstavu – bez lutaka.

Zadaća scenografije prvenstveno je dramaturška. Osim dramaturške, zadaća scenografije je stvaranje atmosfere, otvaranje mogućnosti za suigru, likovno obogaćivanje ili svjesno ogoljavanje scenskog prostora... Misailović (1979:384) navodi funkcije scenografije za djecu kao promatrače:

1. Izazivanje interesa za sadržaj scenskog zbivanja, odnosno dekor stvara raspoloženje za doživljavanje i priprema duševno stanje djece da se što bolje užive i da što potpunije suosjećaju s nosiocima dramske radnje;
2. Osim što stvara raspoloženje i izaziva interes kao podsticajni motiv, dekor može ilustrirati tijek radnje
3. Dekor može objašnjavati uzroke i povode, izvore i uvjete dramske radnje
4. Osim toga što olakšava uživanje i suosjećanje, dekor može djelovati i kao pitanje, zagonetka ili tajna koju treba objasniti tijekom dramske radnje.²

U *Beskrajnom Kraljevstvu Oblaka* postoje dva svijeta: svijet mašte i stvarni svijet. Oni se međusobno izmjenjuju, ali prevladava svijet mašte. U njemu žive oblaci. Zašto baš oblaci? Oblaci su daleki, nedostižni, tajanstveni. Gledajući u njih, odlepršao zajedno s njima u neke druge sfere. Djeluju gotovo poput hipnoze. Kriju različite oblike koje mijenjaju iz sekunde u sekundu. Nikad ne znaš koji je sljedeći. Mislim da nema djeteta koje se bar nekad nije zapitalo, kakvi su oblaci po opipu, može li se na njima sjediti... Znanstvena objašnjenja o oblacima potpuno narušavaju tu čaroliju. Ali nije ni bitno. Uvijek ćemo ih moći promatrati, ovako mali, izdaleka i sanjariti da ćemo se kad-tad uspjeti približiti tim veličanstvenim bijelim čuvarima neba.

Oblaci zaista žive u *Beskrajnom Kraljevstvu Oblaka*, u svakom smislu te riječi. Oni mijenjaju oblike, komuniciraju s djevojčicama, svijetle, putuju... Zbog toga su u nekim scenama i za njih

² prev: L.K.J.

potrebni animatori, primjerice, kada djevojčice promatraju razne oblike u oblacima, kada putuju u jednom od njih kao u čamcu... U tome je najveća čarolija lutkarstva, sve može biti živo, svakom predmetu se može udhanuti duša. Oblaci su izrađeni od mekog i podatnog bijelog vatelina koji najviše podsjeća na stvarne oblake, a kostur oblaka čini žičana konstrukcija na kojoj se nalaze lampice koje daju čarobnu, toplu svjetlost oblacima. Oblaci se nalaze na uzvlakama i smješteni su na različitim visinama i dubinama u pozornici. U službi stola, u Beskrajnom Kraljevstvu Oblaka nalazi se veliki oblak pod kojim se krije drvena konstrukcija.

Slika XVII. Scenografija, Beskrajno Kraljevstvo Oblaka

Zadnji put kada djevojčice zajedno dolaze u Kraljevstvo, dolaze tamo navečer. Igra svjetlima dočarava večernje tirkizno–ružičasto nebo, a na nebu djevojčice prvi puta vide i zvijezde. Svjetlost zvijezda i njihovo treperenje prikazala sam pomoću kristala kroz koje animatori puštaju svjetlo baterije stvarajući tako sjaj i treptaj zvijezda.

Slika XVIII., Scenografija, Beskrajno Kraljevstvo Oblaka noću

Slika XIV., Beskrajno Kraljevstvo Oblaka noću

U *stvarnom* svijetu predstave postoje dva prostora, interijer koji prikazuje Astridinu sobu i eksterijer koji prikazuje prostor ispred Astridine i Evelinine kuće. Tehnološki, radi se o dva zida od drvenih ploča u ulozi kuća na stolu s kotačima, koji se po potrebi mijenjanja scene iz eksterijera u interijer i obrnuto samo okrene. Kuće imaju funkcionalna vrata i prozore kroz koje lutke izlaze i komuniciraju, naprimjer, kada Astrid dođe po Evelin, a mama i tata se raspravljaju preko prozora. Kada se stol okrene, oba zida predstavljaju Astridinu sobu koja ima krevet, policu s knjigama i igračkama, stolić, dječje crteže po zidovima... Boje eksterijera i interijera djeluju prigušeno i zatamnjeno, što se u potpunosti razlikuje od karaktera djevojčica koje u sebi nose posve suprotno. Razlog je, dakako, jasan, one ne pripadaju u dosadni zemaljski svijet, već u svoje Kraljevstvo. Pri promjeni prostora, iz Beskrajnog Kraljevstva u stvarni svijet i obrnuto, dolazi do promjene stola za igru, što je moguće učiniti vrlo brzo zbog kotačića koji se nalaze na stolu s kućicama, kao i na stolu koji se nalazi u Kraljevstvu.

Slika XV., Scenografija, interijer

XVI. Scenografija, eksterijer

Scensko svjetlo često ima presudnu ulogu što se tiče scenografije - ili učini da zablista, ili je deformira na neželjeni način. Dakle, scenografija mora biti jako dobar partner svjetlu i obrnuto. Smatram da je u Beskrajnom Kraljevstvu Oblaka jako važno to toplo, intimno svjetlo oblaka koje zapravo cijeli taj svijet čini živim i stvarnim. Također, plavičasto svjetlo koje se proteže između oblaka stvara dojam prozračnosti i dočarava nebo.

7. ZAKLJUČAK

Donijeti promjene u kazalište nije lako i to se ne može dogoditi brzo. Kazalište, a pogotovo kazalište za djecu, ne treba biti samo suhoparno didaktičko sredstvo ili mjesto zabave. Kazalište treba potaknuti na razmišljanje, provocirati, treba u malim gledateljima stvoriti osjećaje s kojima se možda do sada nisu ni susreli, treba dotaći dubine svijesti zbog kojih će se oni pitati, zbog kojih će istraživati. Također, potrebno je češće prikazivati teme o kojima se šuti i od kojih se „štititi“ djecu. Ukoliko ih se od istih štiti, ne znači da one ne postoje, stoga je bolje zaštititi djecu od nespremnosti i nemogućnosti nošenja s istima.

Beskrajno Kraljevstvo Oblaka moj je pokušaj da pokušam promijeniti bar djelić svijeta. Ne znam hoću li u tome ikada uspjeti, ali znam da nikad neću prestati pokušavati. Još je jedna važna stvar koju nas uče djeca, a pokušala sam je prenijeti kroz *Beskrajno Kraljevstvo Oblaka*, a to je važnost mašte i vlastite percepcije koja u potpunosti mijenja naš svijet. Ne treba potpuno odlutati u svijet mašte i živjeti samo u njemu, ali zapustimo li zauvijek dijete u sebi, nikad nećemo biti u potpunom doticaju sami sa sobom, a posljedica toga je da nećemo biti u mogućnosti biti u doticaju ni sa drugima. Svatko ima svoj oblak koji nas čeka kada to zatrebamo.

8. SAŽETAK

Beskrajno Kraljevstvo Oblaka je dramski tekst koji govori o prijateljstvu između dvije djevojčice, Astrid i Evelin. One su došle iz različitih svjetova, ali su pronašle svoj zajednički, čarobni svijet mašte. Budući da se Evelin zbog bolesti kreće pomoću invalidskih kolica, Astrid je prvi puta odvede u *Beskrajno Kraljevstvo Oblaka* kako bi joj pokazala da može letjeti i da to što ne može hodati nije bitno. Djevojčice se iz dana u dan sve više zbližavaju i svakog dana odlaze u svoje Kraljevstvo. Nažalost, Evelinina bolest postaje sve gora i gora, ali djevojčice zajedno pronalaze odgovor na to što se događa s nama kada odemo s ovoga svijeta.

Namjera mi je bila prikazati supostojanje s *drugacijom* osobom, kao i nošenje *drugacije* osobe sa svojim stanjem. Također, tekst opisuje važnost djetetove percepcije svijeta i upoznavanja s osjećajima kojih se ne smije bojati i važnosti utjecaja roditelja i ostalih odraslih na razvoj istih.

Za lutkarsku predstavu vrlo je važno odabrati primjerenu vrstu lutaka koja će biti u službi predstave. Za svoj tekst, izabrala sam stolne lutke. Stolne lutke najčešće se animiraju na stolu kao podlozi, a spojevi mogu biti različiti, ovisno o potrebi lutke. Budući da u mojoj priči lutke predstavljaju ljude, važno je da imaju pokrete što sličnije čovjeku, zbog čega imaju spojeve u glavi, ramenu, laktu, kuku i koljenu. Osim tehnologije i vrste lutke, lutki treba udahnuti i karakter koji joj priliči. U karakterima likova *Beskrajnog Kraljevstva Oblaka*, najveća se razlika očituje između djece i njihovih roditelja, odnosno odraslih. Dok djeca nose osmijehe u očima i na licima, roditelji imaju ozbiljnija, smrknutija lica. Lutke su izrađene od kombinacije nekoliko materijala. Glava je izmodelirana u glini, a nakon što se na nju doda više slojeva kaširanog papira, glina se vadi. Tijelo sam izradila od kaširanog stiropora, a ruke i noge izrađene su od drveta.

Scenografija prikazuje svijet mašte i stvarni svijet, odnosno *Beskrajno Kraljevstvo Oblaka* i eksterijer koji prikazuje prostor ispred Evelinine i Astridine kuće i interijer koji prikazuje Astridinu sobu. Kraljevstvo čini mnoštvo svjetlećih oblaka, a stvarni svijet dva zida koji predstavljaju kuće, a okretanjem stola na kotačićima na kojem se nalaze, scenografija se mijenja iz interijera u eksterijer.

KLJUČNE RIJEČI: lutkarstvo, lutka, scenografija, kazalište, dijete, lutkarska tehnologija

KEY WORDS: puppetry, puppet, scenography, theatre, child, puppet technology

9. PRILOG: BESKRAJNO KRALJEVSTVO OBLAKA

**Beskrajno Kraljevstvo
Oblaka**

Mama (*više iz druge sobe*): Astrid! Astrid, ustaj! Budi se!

Astrid se prevrne na drugu stranu.

Mama: Astrid!!!

Astrid: Mama... još samo malo.

Mama: Ma, dat ću ja tebi još malo!

Astrid: Ali... Taman je najzanimljiviji dio sna.

Mama: Jesi ustala?

Astrid (navlači prekrivač preko glave): M-hmmm...

Mama: K vrapcu, Astrid. Nije zdravo toliko spavati.

Astrid hrče.

Mama: Astrid?!?! Zar stvarno?

Astrid hrče još glasnije.

Mama: E, sad je bilo dosta! *Mama dolazi do kreveta i grubo povuče pokrivač s Astrid.* Ustaj!

Astrid (kroz smijeh): Pa daj mama, zar ne vidiš da se zezam?

Mama: Nemam vremena za šale! Ajde. Ustaj. Dok nabrojim do tri. Jedan. Dva. Trrrrrrrr...

Astrid: Joooooj. Ali, zašto moram ustati? Pa prvi dan praznika je!

Mama: Praznici... ha, ha! Praznike treba dobro iskoristiti. Eh, kad bi ja ikad imala praznike... Hajde! Pospremi krevet. Ne zaboravi se protegnuti. Zatim doručak. Uvijek se treba zatrpiti obavezama!

Astrid: Zatrpiti obavezama? Ali zašto?

Mama: Kako ne bi imala vremena razmišljati o glupostima. I postavljati glupa pitanja. Hajde, požuri, čeka te doručak, najvažniji obrok u danu.

Astrid se za vrijeme mamine priče igra papirnatim aviončićem koji je stajao pored njezinog kreveta. Mama primjeti da ju ne sluša. Astrid! Pored svih skupih igračaka koje imaš, ti se igraš s tim glupim avionom?!

Astrid: Slušam te mama, doručak, bla, bla. A što fali ovom avionu? Meni je baš fora! A i sama sam ga napravila.

Mama: Glupost. Zaista te ne razumijem... Običan papirnat avion.

Astrid: Uopće nije običan. Kad bi samo vidjela...

Mama: Astrid. Nemam. Vremena.

Astrid: Maaaama, mogu li za doručak jesti onu fora čokoladu koja pucketa u ustima?

Mama: Naravno...

Astrid: Jupiiiiiiiiiiiiiiii!

Mama: Naravno, da ne smiješ. Možeš birati između banane i jabuke. I naravno, sendvič bez glutena. Čokolade ne dolaze u obzir. Mnoga istraživanja su pokazala da djeca koja jedu previše čokolade postaju hiperaktivna. Ti i ovako imaš previše energije. Samo mi to još fali. Ne zaboravi oprati ruke!

Astrid: Okej, mama.

Mama(*panično*): Jao, jao, jao. Zakasnit ću.. Ručak ti je u frižideru. Ne zaboravi jesti. Jesam li sve ponijela?

Astrid: Da, mama...

Mama: Eh, da. A kad pojedеш slijedi pospremanje so..

Astrid: Znam mama, pospremanje sobe... A mama, kad ćemo se ti i ja igrati?

Mama: Žao mi je, Astrid, ali mama nema vremena za igru. Ja sam ozbiljna žena. Imam posla, svi ovi papiri, pogledaj ovo.. *Ispadnu joj svi papiri na pod. Astrid se počne smijati i priskoči joj u pomoć sa skupljanjem papira.*

Astrid: A mama, ti nikad nemaš vremena. Ako ti je igranje dosadno, mogle bi ići u kino? Molim te, mamice!

Mama: Astrid... Daj se nekako sama zabavi. Sad nije vrijeme za glupa pitanja. Idem sada. Zapamti, ne otvaraj vrata nikome! Igranje je dozvoljeno, ali samo ispred kuće!

Zalupi vratima.

U trenutku kad mama zalupi vratima, Astrid otrči do kreveta i baci se na njega.

Astrid: I tako.. Opet sama. Eh! Prvi dan praznika. Ha, ha. Odrasli su smiješni. Ne razumijem kako moja mama nikad nema vremena za igru, a ima vremena za izgovaranje tako dugih rečenica.

Ustane iz kreveta i krene šetati po sobi.

U ovoj kući je tako dosadno. *Počne pjevati dječju pjesmicu i hodati po sobi užurbanijim korakom. Sjeti se aviona i naglo zastane.* Hej! Baš me zanima koliko daleko može moj avion letjeti. Hmmm, može li letjeti do ovog kreveta? *Baci avion.* Znala sam da može. Kakav kul avion! Imam još bolju ideju. Kako bi bilo kad bi ga bacila s kreveta, iz visine? Ha, ha! Pa ovaj moj avion ima mlazni pogon! Odakle bi ga sad mogla baciti? Da vidimo... Znam! Kroz prozor. U pravi svijet, gdje nema zidova. Da vidimo. *Djevojčica baci avion i počne vikati od radosti.* Pa ovo je prava mašina! O, ne... Moj avion je odletio u susjedno dvorište. Što ću sad? Joj.. Mama bi me ubila da zna. Ali ne mogu ga ostaviti tamo. Što da sad radim? Nema šanse da ga bilo kako dohvatim. Kada bi barem moje ruke bile dugačke sto metara. Hej! Znam! Moram se ušuljati u to dvorište. Kao pravi detektiv. Brzooo! Aviončiću moj, stižem ti!

Scenografija se mijenja iz interijera u eksterijer.

Astrid: Okej. Duboko udahni... Pravi detektivi se ne boje! Samo trebam preskočiti ovu ogradu i tamo sam. Osim toga, tu ionako nitko ne živi već sto godina. Idemo polako. *Dok je djevojčica preskakala ogradu, netko počne polako otvarati vrata. Djevojčica od straha skoro padne.* Ajme, tko je tamo? Pokaži se!

Na vratima se pojavljuje djevojčica. Ona sjedi u invalidskim kolicima.

Evelin (*uplašeno*): Oprosti, nisam te htjela uplašiti.. Ja..

Astrid: Hej, pa tko si ti? Ovdje nitko ne živi!

Evelin: Zapravo... ja živim ovdje od jučer. Mislim, moja mama, tata i ja živimo ovdje. Doselili smo se jer, ovaj... Ovako nam je bolnica puno bliže.

Astrid: Super. A i meni je skoro zatrebala bolnica jer sam skoro pala zbog tebe. Ha, ha.

Evelin: Oprosti. Učinilo mi se da nešto čujem, a užasno sam se dosađivala u kući. A čekaj, što ti zapravo, tražiš ovdje?

Astrid: Ovaj, umm, moj avion. *Sramežljivo dođe do aviona i uzme ga u ruku.* Slučajno sam ga bacila u tvoje dvorište kad sam ispitivala koliko daleko može letjeti... A znaš, može baš jako daleko letjeti! Hej! Kakva ti je to kul stolica?! Ima i točkove? Vauuuuu! Daj se provozaj da vidim.

Evelin: Pa ovaj... Može. *Djevojčica priđe bliže Astrid kolicima.* Ja sam Evelin. A moja stolica su kolica, ovaj, zapravo, njih imam jer ne mogu hodati. Pa ona hodaju umjesto mene.

Astrid: Drago mi je, ja sam Astrid. A, kako to misliš, ne možeš hodati? Nisi naučila kad si bila mala?

Evelin: Ha,ha, ma ne. Mogla sam hodati kad sam bila jako mala, ali onda sam dobila neku glupu bolest i... od tada sam u kolicima.

Astrid: A, joj! Moja mama kaže da se uvijek moramo čuvati bolesti jer nikad ne znamo gdje vrebaju. Hm, znaš što, nije to toliko loše. Cijela ta stvar s kolicima. Mislim... Ti stalno sjediš, znači stalno odmaraš. Nikad te ne bole noge od hodanja. A, sigurno možeš sve prestići svojim kul kotačima!

Evelin: Ha, ha. Smiješna si ti djevojčica, Astrid. Istina, ali nekad mi fali trčanje, skakanje...

Astrid: Znaš što, Evelin? Imam jednu odličnu ideju. Možda ne možeš trčati, skakati, ali možeš nešto puno bolje. Pokazat ću ti što. Ali to mora biti naša tajna!

Evelin: A gdje ćeš mi to pokazati? I kako? Ne razumijem... Ja.. Ja ne bi smjela izlaziti iz kuće, znaš, moja mama ti je jako stroga.

Iz kuće se čuje: Evelin! Gdje si? Je li sve u redu?

Evelin: (*Astrid*) Kao što sam rekla..

(*mami*) Ovaj... Da, mama. Samo, pričam sa svojom novom prijateljicom.

Evelinina mama: Prijateljicom???

Evelin: Da, ovaj, zapravo, to je naša susjeda, Astrid...

Astrid (*šapće*): Pitaj ju jel' se smijemo ići igrati! Nećemo dugo!

Evelin: Mama, smijem li se igrati s Astrid? Samo kratko... Bit ćemo ispred kuće. Ona će, ovaj, ona će paziti na mene.

Evelinina mama (*na prozoru*): Iz kuće? U ovo nepoznato naselje? Znaš li koliko opasnosti tu vreba, koliko auta, nepoznati ljudi, o Evelin, dušo..

Evelinin tata (*s drugog prozora*): Branka, pa daj ju pusti! Ne ide u drugi grad, ženo! Bit će ispred kuće!

Evelinina mama(*tati*): A ti se ne miješaj!

Evelin: Ali mama, molim te. Dobro ti tata kaže. Napokon sam pronašla (*šapčući*) prijateljicu!

Evelinina mama: Dobro. Ali kratko. I budi dovoljno blizu da te ja mogu vidjeti na prozoru!

Evelinin tata: Kontrol frik...

Evelin(*šapne*): Bolje išta nego ništa!

Astrid: Idemo dok se nije predomislila. Brzo!

Evelin: Molim te, ovaj put bez preskakanja ograde. Ha, ha.

Djevojčice izađu kroz kapiju na ulicu.

Astrid: Ne brini. Naša ulica je jako mirna. Dok si sa mnom, ništa ti se loše ne može dogoditi!

Evelin: Ma, ja se ne brinem. Brine se samo moja mama. Takva je otkako sam ja u kolicima. A, što si mi to htjela pokazati?

Astrid: Znaš li čuvati tajnu?

Evelin: Naravno!

Astrid: Rekla si da ne možeš hodati i trčati, zar ne? Ali ja znam nešto puno bolje. Pogledaj. *Astrid uzme avion i baci ga.*

Evelin: Ne razumijem. Mogu puštati avion u zrak?

Astrid: Ma ne. Razmisli!

Evelin: Mogu... tresnuti na zemlju kao avion?

Astrid: Ha, ha. Ma, ne! Možeš... letjeti!

Evelin: Letjeti?

Astrid: M-hmm! Svi mogu letjeti, ako to žele.

Evelin: Ali kako? Pa, nemamo krila. Nismo ptice ili leptiri!

Astrid: Joj, Evelin! Ti si stvarno smiješna. Što će ti krila? Samo trebaš zažmiriti... zaželjeti. Znaš, kao kad pušeš svijećice na torti! Ajde, žmiri!

Evelin: Pa, žmirim... ali ništa!

Astrid: Polako. Nestrpljiva si! Zažmiri... A, sad, zamisli da letiš. Jako, jako vjeruj u to. Gle, ja se već odmičem od tla!

Evelin: Dobrooooo... Hej! Čeeeekaj me!

Astrid: Sad reci čarobne riječi.

Evelin: Molim, hvala, izvoli, oprost...

Astrid: Ha, ha, ha! Ma, ne te! Prave, pravcate čarobne riječi. Klik, klak, ovo posao je lak, klik klak, vinem se u zrak!

Evelin: Oovaj... Klik, klak, ovo posao je lak..?

Astrid: Klik, klak, vinem se u zrak!

Evelin: Ahaaa! Klik, klak, ovo posao je lak, klik klak, vinem se u zrak!

Astrid: Kad osjetiš da si se vinula u zrak, pogledaj ispod sebe!

Evelin: Znači, sad trebam otvoriti oči ili...

Astrid: Neeee, još žmiri! Otvori oči u svojoj maštariji.

Evelin: Ali, ja vidim samo crninu!

Astrid: Jesi li sigurna? Jer, ja vidim tebe kako letiš!

Evelin: Astridddd, malo me strah... Pa, što ako padnem?

Astrid: Zaboravi strah. Ako se budeš bojala, ništa nećeš vidjeti! Sada možeš zaista otvoriti oči.

Evelin: Hej, u pravu si! Pogledaj, ja letim! Letim! A moja kolica su ostala dolje, na tlu! Ja letim!

Scenografija se mijenja u svijet mašte. U svijetu mašte djevojčice lete. To je njihov imaginaran svijet. Čini ga bezbroj pahuljastih oblaka. U njemu, one mogu što god požele.

Astrid: Juhuuuuuuuu, letimo... Zbogom, bezvezni svijete! Zbogom, glupa pravila!

Evelin: Ha, ha! Zbogom, dosado! Zbogom, kolica! Hej... Čekaj. A kakvo je ovo mjesto?

Astrid: Ja ga zovem Skoro Beskrajno Kraljevstvo Oblaka!

Evelin: Vauuuuu... A čekaj, kako to misliš, skoro? Meni se zaista čini beskrajno!

Astrid: Beskrajno je po veličini. Ali ne i po trajnosti. Kraljevstvo uvijek nestane kad me mama zove da se vratim kući.

Evelin: A tako... To vjerujem. A, tvoja mama nikad nije došla ovdje? Nisi joj rekla za ovo mjesto?

Astrid: Naravno da ne. Nitko ne zna da ovo mjesto postoji. Samo ga mi vidimo. Gledaj, to ti je kao kad se ja zagledam u oblake i među njima vidim žirafu, slona s malim ušima... A jednom sam čak vidjela i zeca sa žabljim krakovima! A moja mama, moja mama kad pogleda to isto, vidi samo obične oblake. Rekla mi je da su oblaci samo nakupina kapljica vode. I ništa drugo. A ja mislim da su oblaci svašta, ali obični definitivno nisu.

Evelin: Ha, ha, slažem se s tobom. To ti je zato što je tvoja mama velika. Misliš li da su svi odrasli takvi?

Astrid: Pa, možda ima nekih iznimaka. Ali, većina ih oslijepi dok odrastaju, ha, ha.

Evelin: Hej, 'ajmo zajedno tražiti što sve ima u oblacima!

Astrid: 'Ajmo! Ovdje su zaista najljepši. Kao da smo u prvom redu kina ili kazališta.

Pred djevojčicama se stvaraju razni oblici oblaka.

Evelin: Pogledaj, ribica!

Astrid: Ma, to nije ribica, to ti je pravi pravcati morski pas! Pogledaj te zube...

Evelin: Uhh, stvarno! A pogledaj, tamo je i čamac.

Astrid: Idemo brzo sjesti u njega i otploviti malo dalje!

Evelin: Ha,ha, može? Ali.. zar oblaci neće propasti?

Astrid: Evelin, ovo nije oblak, ovo je sada najbolji i najbrži čamac na svijetu.

Djevojčice plove u čamcu.

Evelin: Ajmee, koliko morske trave.

Astrid: Pogledaj, meduza! Ona je prijateljica s morskim psom.

Evelin: A, Astrid ? Imaš li ti još nekog prijatelja?

Astrid: Pa.... Ovaj... nemam. Družila sam se s Tenom iz razreda, ali onda su joj naše igre postale glupe.

Evelin: Nemoguće. Meni tvoje igre nikad ne bi mogle postati glupe!

Astrid: Obećaješ?

Evelin: Obećajem.

Astrid: Onda je sad pravi trenutak.

Evelin: Za što?

Astrid: Da te okrunim!

Evelin: Ha, ha, kako to misliš?

Astrid: Sada ćeš vidjeti. Prvo moramo napraviti krunu.

Astrid među oblacima pronade svijetleće niti i savije ih u krunu.

Astrid: Ta-ta-ran-taaaa! Svečano vas proglašavam drugom počasnom kraljicom Skoro Beskrajnog Kraljevstva Oblaka!

Pogledaj. Ovo se ne viđa često u Kraljevstvu. Kruna od zvjezdica padalica. Nitko nikada neće imati istu. Kao da su znale da ćeš doći.

Evelin: Stvarno? Prekrasna je. Sad sam i ja kraljica?

Astrid: Sad smo obje kraljice. Cijelog ovog svijeta.

Evelin: Najljepšeg svijeta na svijetu! Čekaj, i tebi treba kruna, i ti si kraljica.

Evelin načini krunu od niti oblaka i stavi ju Astrid na glavu.

Astrid: Sad smo prave kraljice!

Njihovo maštanje prekida vika roditelja. Oblaci se brišu, svijet mašte nestaje, Evelin se vraća u kolica, a Astrid spušta na zemlju.

Iz kuća dopiru glasovi: Eeveeeelin! Hajde, moraš kući! Evelin!

Astrid: Ups. Malo smo se zaigrale. Hajde kraljice, sjedajte u svoje prijestolje.

Evelin: Uh. Sad razumijem zašto nam se kraljevstvo zove Skoro Beskrajno Kraljevstvo Oblaka!

Astrid: Ha, ha, rekla sam ti!

Evelin: Joj... bilo je tako lijepo letjeti s tobom. Što ćemo raditi sutra? Hoćemo opet letjeti?

Astrid: Može. Radit ćemo što god poželiš. Hajde, druga kraljice, ja te odvezem kući. Hi,hi. Juriiiiš!

Prikazan ubrzan protok vremena. Svaki dan ista radnja. Astrid dolazi po Evelin, one zajedno odlaze igrati se u svijet mašte. Najprije izgovore čarobne riječi, a onda se vinu u visine. Jedan dan skaču po oblacima, drugi dan se igraju skrivača, više na drveću... Svaki put ih iz mašte budi zazivanje roditelja. Unatoč tome, djevojčice se i dalje nastavljaju igrati svaki dan.

Prestaje ubrzana radnja, Astrid dolazi po Evelin. Kao i svaki dan, odlaze u Kraljevstvo.

Astrid i Evelin: Klik, klak, ovo posao je lak! Klik, klak, vinem se u zrak!

Evelin: Juhuuuuuu! Joooj. Vjetar me škakljika!

Astrid: Da, ha, ha. Što bi danas mogle raditi? Mogle bi hvatati zrake sunca, da ih imamo kada padne mrak?

Evelin: Hmm... Mogle bi! Samo, u što bi ih mogle spremići?

Astrid: Joj, Evelin, pa to je bar jednostavno. Sada natrpaj džepove, onda, kad dođeš kući, moraš pronaći dovoljno veliku staklenku i dobro zatvoriti zrake unutra, kako se ne bi vratile suncu. Možeš ju izvaditi i ako se bojiš mraka, pred spavanje. Pogledaj, ovako. Moraš se odbaciti u oblak i skočiti što više možeš, pa zgrabiti rukom i uhvatiti zraku. Evo, imam je! Hvataj! *Baca zraku prema Evelin.*

Evelin: Pazi, ispast će mi, joj... Imam je! Kako blješti.

Astrid: Da, a zamisli tek kako je čarobna po mraku. Znaš, nemoj ovo nikome reći, ali ja se ponekad bojim da mi ispod kreveta spava neko veliko čudovište, pa izvadim svoju staklenku da ga otjera.

Evelin: Ne mogu vjerovati da se ti nečega bojiš. Ja kad nešto ružno sanjam, ili kada ne mogu zaspati zbog bolova, pozovem svog tatu. On mi onda priča smiješne priče. Rekao mi je da se smijehom tjera strah i nelagoda.

Astrid: Zato u Kraljevstvu nikad nije strašno – uvijek se smijemo. A nema ni boli. Hajde sad, dođi malo višlje, inače nećeš moći uhvatiti najsajnije zrake.

Djevojčice hvataju sunčeve zrake, zatim se krenu dodavati s njima uz glasan smijeh . Kada se umore, sjednu na najveći oblak.

Astrid: Evelin, a ovaj, kako je to imati tatu? Mislim, kako je to imati ga svaki dan?

Evelin: Pa, prilično je kul. Moj je tata često popustljiviji od mame. Ne ispituje me puno pitanja. I odličan je u slaganju legića.

Astrid: Hmm, da. Baš fora!

Evelin: A... Gdje je tvoj tata?

Astrid: Ne znam. Mama kaže da je negdje daleko. On je otišao kad sam ja bila još mala. Znao je ponekad nazvati na telefon, čestitati mi rođendan... Ali, često nisam znala što bi pričala s njim i što bi ga pitala. Jednom mi je čak poslao i poklon. Zadnji put je to učinio prije dvije godine. Hm. Moja mama kaže da su svi mušakreci svinje.

Evelin: Svinje? Ha, ha. Tvoja mama baš puno toga kaže.

Astrid: Ha, ha. Istina. Evelin, a zamisli, ponekad je uopće ni ne slušam dok priča. Igram se sa svojim avionom i samo kimam glavom. Ona uopće ne kuži!

Evelin: Odrasli puno toga ne kuže. Joj, kad smo već kod toga, sutra ćemo se malo kasnije igrati, moram kod doktora.

Astrid: A joj! Doktori. Bljak! Jel to zbog... Zbog one čudne bolesti o kojoj si pričala?

Evelin: Da. Ma, ne brini. Ja ti tamo stalno idem. Mene ti svi znaju u bolnici! Tamo ima puno djece i doktori su simpa. A uvijek nagovorim tatu da stanemo po Happy Meal ili Rumenka kad se vraćamo kući.

Astrid: Uh, onda se možda čak isplati pretrpjeti.

Evelin: Definitivno.

Astrid: A, ne bojiš čak ni injekcija?

Evelin: Ma neee. To je samo mala iglica.

Evelinina mama: Eeveeeelin! Ajde, dijete! Dosta je bilo, moraš u krpe! Sutra se rano budimo!

Evelinin tata: Pa nije toliko kasno, Branka. Pusti dijete još malo.

Evelinina mama: Igore, ti si djetinjastiji od nje. Znaš i sam kakva je situacij...

Kraljevstvo na mamine riječi počne nestajati, a djevojčice se polako vraćaju u stvarnost.

Evelin: Zar već? Mama, daj još malo!

Evelinina mama: Ne može! Moraš se odmoriti.

Evelin: (mami) Stižem!

(Astrid): Kada bi ona barem skužila da se ja ovdje najbolje odmorim.

Astrid: A to su ti odrasli... Znaš njih. Ništa ne razumiju. Ne budi tužna, vraćamo se sutra.

Evelin: Znam. Jedva čekam!

Astrid otprati Evelin, odlaze svaka svojoj kući. Svanuo je novi dan, Astrid odlazi po svoju prijateljicu.

Astrid: Hej, kako je bilo kod doktora? Jesi dobila neku kul igračku u Happy Mealu?

Evelin: Ma... bilo je dobro. Ali nismo stali u Mc Donald's, moji roditelji su se posvađali zbog nečeg što je doktor rekao.

Astrid: A joj... baš šteta. Ali ne brini. Nahranit ćemo te u Kraljevstvu!

Astrid i Evelin: Klik, klak, ovo posao je lak, klik, klak, vinem se u zrak!

Astrid: Hej, što ti je? Nekako si tužna. Nisu te valjda izmučili u toj bolnici?

Evelin: Ma nisam tužna. Samo sam umorna.

Astrid: Imam ideju. Možemo ležati na oblacima! Sigurno su jako mekani.

Evelin: Imaš pravo. Na njima ću se sigurno najbolje odmoriti.

Astrid: Skači na onaj koji ti se najviše sviđa.

Evelin: Hi, hi, kad bi nas samo vidjeli naši roditelji.

Astrid: A možemo ih i probati jesti. Ionako si ostala gladna bez Happy Meal a i Rumenka. Mislim da danas imaju okus po šećernoj vuni. Ovisi kako su danas raspoređeni.

Svaka djevojčica otkine po komad oblaka i strpaju ga u usta.

Evelin: Imala si pravo, baš kao šećerna vuna.

Astrid: Da. Samo nestanu u ustima! Mogla bih ovo jesti za doručak, ručak, večeru i sve užine.

Evelin: Hej, Astrid. Što ti misliš, gdje mi idemo kad umremo?

Astrid: Hm... Moja učiteljica kaže da ideš u raj ako si bio dobar. A ja raj zamišljam nekako kao ovo mjesto gdje smo sada ti i ja.

Evelin: Znači, zapravo, kad umremo, samo bi prešli u ovaj svijet?

Astrid: Mislim da da. I zauvijek bi živjeli u njemu. I radili što god hoćemo.

Evelin: Ako je tako, zašto se onda odrasli toliko boje i pričaju kao da je to nešto strašno?

Astrid: Hm... Odrasli uvijek sve kompliciraju. Oni su si sami stvorili taj ružni svijet kojeg se boje. Baš kao što smo ti i ja stvorile ovaj svijet.

Evelin: Onda mi je drago da ja nisam odrasla.

Astrid: I meni.

Evelin: Imala si pravo, oblaci su zaista jako mekani i udobni. Više me ništa ne boli!

Astrid: Jel' tako? A najbolje od svega je što u isto vrijeme možeš ležati na njima i grickati ih.

Evelin: Da. Kad bi barem svi umjesto kreveta imali oblake.

Astrid: Što će nam, tu ih možemo imati kad god to zaželimo!

Evelinina mama: Eveliiiiin! Hajde kući! Moraš se odmarati, sjećaš se?

Evelinin tata: Pa daj, Branka, pusti dijete da se igra!

Kraljevstvo krene blijediti.

Evelin: Joj, zar već? Ali već odmaram.

Evelinina mama: Igore, ti šuti. Evelin!! Smjesta!

Astrid: A daaaj. Zaista, Vaše Veličanstvo, zar zaista već idete?

Evelin: Izgleda da moram...

Astrid: Baš šteta. Taman smo se zaigrale... Dobro se naspavaj da se sutra možemo opet igrati!

Evelin: Hajde, otprati me, kao uvijek!

Astrid otprati Evelin i odlazi svojoj kući. Idući dan, baš kao i svaki drugi, Astrid odlazi po Evelin, no ovaj puta joj otvara njezina mama.

Astrid: Dobar dan, gospođo! Došla sam po Evelin, znate, mi se svaki dan igramo.

Evelinina mama: Bok, dušo. Nažalost, Evelin se danas ne može igrati. Znaš, mora odmarati zbog svog stanja...

Astrid: O, ali ne brinite, može se odmarati i dok se igramo.

Evelinina mama: Ne znam koliko je to pametno.

Astrid: Molim vas? Barem na kratko?

Evelinina mama: Ne, dušo. Bit će ona dobro, ne brini, ozdravit će! Mora ozdraviti.

Astrid: Okej gospođo, recite joj da sam ju puno pozdravila. I da već nedostaje svom Kraljevstvu!

Evelin mama: Ovaj.. (*sumnjičavo*) U redu! Ne brini, ubrzo ćete se opet igrati.

Astrid: Znam, gospođo. Hvala Vam. Doviđenja.

Sjedne uz rub pločnika. Hm... Nekako mi se danas ne ide u kraljevstvo bez Evelin. Idem i ja kući. Možda moja mama danas ranije dođe kući.

Ulazi u kuću.

Astrid: Mamaaa? Mama, jesi došla kući? Nema je...

Evelin: Pssst! Astrid, jesi to ti? Pogledaj kroz prozor! Ja sam, na prozoru svoje sobe!

Astrid otrči do svog prozora.

Astrid: Hej! Jesi li ozdravila? Idemo se igrati?

Evelin: Nisam još. Baš sam nekako umorna... Kako je u Kraljevstvu?

Astrid: Nisam išla danas bez tebe. Čekat ću te.

Evelin: Nadam se da ću brzo biti bolje.

Astrid: Hoćeš. Pa, ti si kraljica, sjećaš se?

Evelin: Naravno. Joj! Moram ići, mislim da mi dolazi mama.

Astrid: Molim te, ozdravi brzo. Kraljevstvo te treba!

Astrid šeće gore – dolje po sobi. Premješta svoj avion po rukama.

Astrid: Kada bi barem mama došla kući... Ne volim biti sama po mraku! Moram izvaditi svoju teglicu sa sunčevim zrakama. A, sad, idem brzo zaspati. Kad sanjam, onda se ne bojim. (ziječajući) Nadam se da će Evelin sutra biti bolje.

Astrid legne i sklupča se. Ubrzo utone u san. Dolazi njezina majka, pokriva ju i ljubi u glavu. Scenografija se okreće iz interijera u eksterijer, sviće novi dan.

Astrid: Napokon je dan! Evelin je sigurno već ozdravila. Moram brzo po nju. *Astrid pozvoni na susjedna vrata, no opet ih otvara Evelinina mama.*

Evelinina mama: O, Astrid. Nažalost, Evelin se još ne može igrati.

Astrid: Stvarno? A joj... A mogu li je barem vidjeti?

Evelinina mama: Mislim da to nije dobra ideja. Kasnije, dušo.

Astrid: Ali gospođo...

Vrata se zalupe.

Astrid: Hej! Nije u redu. Evelin je moja najbolja prijateljica. A sigurno bi joj bilo puno lakše kad bi mogla u naše Kraljevstvo. Moram nešto smisliti.

Astrid odlazi kući. Hoda po sobi i razmišlja što bi mogla učiniti.

Astrid: Hmmm, a kako bi bilo da..? Ma ne. A možda da...? Ne. *Uzme aviončić i nakon nekoliko sekundi razmišljanja se dosjeti. Znam! Uzima marker u ruke i piše poruku na njega.* E tako. A sad ti, aviončiću, moraš pokazati svoju snagu kao prvi put kad si doletio do Evelin! Ha, ha.

Astrid dohoda do prozora i krene dozivati Evelin. Kraljice! Pssst! Imam pošiljku za vas. Klik, klaaaak!

Nakon nekoliko sekundi Evelinin prozor se odškrine.

Evelin: Hej... Što je bilo?

Astrid: Aviončiću, hajde! *Astrid baci avion prema Evelininom prozoru. Astrid brzo pobjegne s prozora.*

Evelin: Što je ovo? Pa to je Astridin avion. *Evelin čita poruku na svom prozoru.* Danas u 19 h. Budi spremna! Dolazim po tebe tajnim prijevoznim sredstvom. Hi, hi.

Što je ona sad smislila?

Scenografija se mijenja u Astridinu sobu.

Astrid nešto izrađuje. Donijela je veliki papir, reže, lijepi, mjeri... Potpuno je uživljena u svoj projekt. Ni ne primjećuje dolazak majke.

Mama: Hej, Astrid. Došla sam!

Astrid i dalje ne reagira, toliko je udubljena da ne čuje mamin glas.

Što to radiš? Kakav si to nered napravila?

Astrid: Mama! Ovo je jako važno. Molim te, nemoj vikati, sad stvarno nemam vremena.

Mama: Ma što može biti važno, pa ti si dijete. Ja moram raditi, nemam vremena čistiti za tob...

Astrid: Mama!!! Shvati! Ovo je važno. Počistit ću. Samo me pusti.

Mama: Astrid, neću trpiti ovakve gluposti, a pogotovo ne nered. Ne podnosim nered. Nered me čini nervoznom.

Astrid: Mama, molim te. Molim te, nemoj toliko pričati. Ovo je za moju prijateljicu, njoj nije dobro, a ja ću joj pomoći.

Mama: Prijateljicu?

Astrid: Da, Evelin. Doselila se u kuću pored naše. Jako je kul.

Mama: Drago mi je da si našla prijateljicu. Pustit ću te onda da radiš. Samo, molim te počisti za sobom!

Mama izlazi iz sobe. Još neko vrijeme Astrid radi, a zatim privodi svoj projekt kraju. To je veliki, papirnati avion. Dovoljno velik da dvije djevojčice stanu u njega.

Astrid: Okej. Mislim da sam sad gotova. Uh. *Astrid sjedne u avion.* Klik, klak, ovo je posao lak. Klik, klak, vinem se u zrak.

Avion poleti.

Astrid: Jes! Znala sam. Prozoru, otvaraj seee! *Astrid projuri kroz prozor svoje sobe na avionu.*

Scenografija se mijenja u vanjski prostor. Astrid se zaustavi kod Evelininog prozora Pokuca na njega.

Astrid (*šapčući*): Evelin! To sam ja! Došla sam da te odvedem u Kraljevstvo, da ozdraviš!

Evelin: Čekaj, stižem... *Nakon nekoliko sekundi Evelin se pojavljuje na prozoru.* Hej, pa što je ovo? Kakav je to avion?

Astrid: Sama sam ga napravila, za nas. Kraljevska kočija za kraljice. Hajde, što čekaš? Dođi, podignut ću te gore, idemo!

Evelin: A zašto si došla avionom, kad mi možemo letjeti i bez njega?

Astrid: Htjela sam te iznenaditi!

Evelin: Hi,hi. Baš je fora. Jako mi se sviđa.

Astrid: Onda? Idemo? Ne trebaju ti kolica.

Evelin: Idemo. Samo, jako tiho. Mama nas ne smije čuti!

Astrid podigne Evelin i one se nađu zajedno na avionu. Zajedno izgovore čarobne riječi.

Astrid i Evelin: Klik, klak, ovo posao je lak, klik, klak, vinem se u zrak!

Astrid: Hajde, avionu naš, odvezi nas daleko, što dalje.

Kraljevstvo je ljepše nego ikada. Izašle su zvijezde koje izgledaju poput kristala, a svoju svijetlost reflektiraju po cijelom Kraljevstvu.

Astrid: Još nikada nismo bile u Kraljevstvu po mraku. Pogledaj Evelin. Zvijezde!

Evelin: Vau... Voljela bi ih dotaknuti.

Astrid: I ja, idemo, aviončiću, podigni nas skroooz do zvijezda!

Djevojčice neko vrijeme lete između zvijezda u avionu. Kako koju dotaknu, ona zasija još jače i ispusti zvuk. Dotičući jednu po jednu, jednu za drugom, tvore melodiju.

Nakon nekog vremena, djevojčice se zaustave na jednom oblaku. Izađu iz aviona i sjednu na njega.

Evelin: Znaš što, Astrid?

Astrid: Što?

Evelin: Ovdje se zaista osjećam kao kod kuće. Tako je lijepo. Možemo što god poželimo.

Astrid: Da. Nema velikih da ti kažu što je ispravno.

Evelin: Astrid... Ja se neću bojati kao oni, kao odrasli.

Astrid: Pa ti si najhrabrija djevojčica koju poznajem, čega bi se ti mogla bojati?

Evelin: Još malo i ja ću zauvijek živjeti ovdje, znaš. U ovom mjestu poput raja.

Astrid: Evelin?

Evelin: Znaš, čula sam što su doktori rekli mojim roditeljima. Oni misle da ih nisam čula... I da ne razumijem. Rekli su mi da mi je ostalo još jako malo vremena. Moja mama to ne želi prihvatiti. Zato se ona i tata svađaju. Ona stalno ponavlja da se trebam boriti. Ja više ne znam kako se boriti.

Astrid: Ali ja... Ja sam mislila da se to događa samo jako bolesnim ljudima. Ti mi uopće ne izgledaš tako.

Evelin: Ni ja se ne osjećam bolesno. Pogotovo kad sam ovdje. Mislim, bole me kosti, ali navikla sam na taj osjećaj. Ali doktor je rekao da je baš u tome caka kod te moje bolesti. Ništa ne osjećaš, ali je moćna. Doktor je rekao da ona uništava iznutra.

Astrid: Sigurno možemo pronaći neki lijek, tu, u našem svijetu, sigurna sam, idemo odmah krenuti, evo ja ću odmah...

Evelin (prekine ju): Sve smo probali. Prirodno i neprirodno. Masaže i terapije, injekcije i obloge... Umara me to. Od toga mi je samo još gore.

Astrid: A kad si ovdje, onda se osjećaš dobro?

Evelin: Onda se osjećam najbolje.

Astrid uzdahne. Evelin. Znaš li što to znači?

Evelin: Što?

Astrid: To sad više neće biti Skoro Beskrajno Kraljevstvo Oblaka. Bit će zaista beskrajno. Beskrajno Kraljevstvo Oblaka.

Evelin (*nasmiješi se*): Zaista. Nitko ga više neće moći prekinuti.

Astrid: Da. To ćeš ti, kao kraljica, darovati svom Kraljevstvu.

Evelin: Molim te, obećaj mi da ćeš i dalje dolaziti ovdje. Znaš da ne mogu vladati bez tebe?

Astrid: Evelin, ako ti ideš, idem i ja. Idem i ja, zauvijek živjeti ovdje.

Evelin: Ne možeš, Astrid. To ne bi bilo fer.

Astrid: Ali zašto? Ti si moja najbolja prijateljica i ne želim biti ni sekunde bez tebe.

Evelin: Znam. Ali netko mora onaj dosadni, kako ga odrasli nazivaju stvaran svijet činiti zanimljivim. Moći ćeš doći kad zaželiš... Znaš to i sama.

Astrid: Znam, ali...

Evelin: Hej! Ti ćeš dolaziti s tajnim informacijama iz dosadnog svijeta i sve mi pričati. Onda ćemo im se zajedno smijati. A ja ću te tu uvijek čekati.

Astrid: A ja ću ti uvijek doći. I kad krene škola, odmah nakon škole, zadaća može čekati!

Evelin: A ja ti mogu pomoći s matematikom, meni super ide. Samo uvijek dođi. Obećaj! Uvijek.

Astrid: Obećajem. Znaš da hoću.

Evelin: Znam. Prava kraljica nikad ne bi iznevjerila svoje Kraljevstvo.

Joj, moramo se vratiti. Nadrapala sam ako mama skuži da nisam u krevetu. A zamisli tek kako bi se iznenadila da vidi samo kolica!

Astrid: Uh, ne mogu ni zamisliti. Probudila bi cijelo susjedstvo. *Krene imitirati Evelininu mamu.* Evelin! Evelin, u krpe! Evelin, dosta je bilo igre! *Djevojčice se smiju.*

Hajde kraljice, uskačite u vašu kočiju.

Djevojčice sjednu u avion i odvezu se kući. Zaustavljaju se pred Evelininom kućom.

Evelin: Hvala ti, Astrid. Stvarno si najbolja prijateljica. *Zagrlje se.* Ovo je bio najljepši posjet Kraljevstvu do sada!

Astrid: I meni!

Evelin: Sad se moram ušuljati da me mama ne čuje. Hi,hi.

Astrid: Uh, sretno. Ja idem parkirati naš avion.

Evelin: A ja ravno u krpe!

Astrid: Laku noć, lijepo spavaj. Vidimo se.

Evelin: Laku noć!

Prolazi cijela noć. Svijetlo se mijenja iz noćnog, prigušenog u dnevno.

Astrid, kao i svakog dana, odlazi po svoju prijateljicu.

Evelinina mama: O, Astrid...

Astrid: Dobro jutro, gospođo Branka! Došla sam po svoju prijateljicu.

Evelinina mama: Znam. Ali ona više... Ne znam kako da to kažem... Ne mogu...

Astrid: Gospođo, što je bilo?

Evelinina mama: Ona je samo zaspala.. Tako spokojno, tako mirno. Sa smiješkom. Moja djevojčica. Moja mala djevojčica.

Astrid (*obriše suzu*): Sa smiješkom.

Evelinina mama (*govori za sebe*): Trebala sam ju slušati, trebala sam ju više slušati...Doktor je rekao...

Astrid: Oprostite, gospođo?

Evelinina mama je ne čuje.

Moram ići nešto obaviti. Doći ću vam u posjetu. *Astrid trčeći krene prema ulici i stavi krunu na svoju glavu.*

Brzo! Mora znati da ću uvijek biti tu. Obećala sam joj. Klik, klak, ovo posao je lak! Klik, klak, vinem se u zrak!

Astrid pusti svoj papirnati aviončić u zrak. On odleti visoko, visoko, najviše što je ikada odletio. Putem koji je prošao, iza sebe je ostavio male svjetleće kristale.

Hej! Pa to... To su zvijezdice padalice! Samo su na jednom mjestu u Kraljevstvu postojale, tvojoj kruni. To si ti. Znala sam da si tu. I znala sam da su zvijezdice padalice pale baš u naše Kraljevstvo samo zbog tebe.

Zvijezde zažive, krenu izvoditi vlastitu koreografiju uz čarobnu, zvonkoliku melodiju. Svaka od njih svijetli predivnom svjetlošću. Astrid im se pridruži u igri.

Sada je ovo zaista Beskrajno Kraljevstvo Oblaka. Zahvaljujući tebi.

10.LITERATURA

1. Bettelheim, B. (1979.) *Značenje bajki*. Beograd: OOUR Izdavački zavod Jugoslavija.
2. Bujišić, G. (2005.) *Dijete i kriza*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga.
3. Čečuk, M. (2009.) *Lutkari i lutke*. Zagreb: MČUK, IKS.
4. Đerđ, Z. (2018.) *Dramaturgija lutkarskog kazališta*. Zagreb: Lekyam international d.o.o.
5. Glibo, R. (2000.) *Lutkarstvo i scenska kultura*. Zagreb: Ekološki glasnik, Nakladničko – tiskarko poduzeće Zagreb.
6. Leutar Z. i Štambuk A. (2007.) *Invaliditet u obitelji i izvori podrške. Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*. Znanstveni rad. Zagreb: Studijski centar socijalnog rada Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/22099>. [Pristup: 07.07.2019.]
7. Misailović, M. (1979.), *O dramskom vaspitanju i obrazovanju dece. Pozorište*. Tuzla; Narodno pozorište Tuzla.
8. Mrkšić, B. (2006.) *Drveni osmijesi*, Zagreb: MČUK.
9. Pernar, M. (2010.) *Roditeljstvo*. Znanstveni rad. Rijeka: Zavod za kliničku, zdravstvenu i organizacijsku psihologiju, KBC Rijeka. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/59248>. [Pristup: 06.07.2019.]
10. Špelić A. i Zuliani Đ. (2013.) *Uloga empatije u socijalizaciji djece s teškoćama u razrednim sredinama*. Znanstveni rad. Pula: Odjel za obrazovanje učitelja i odgojitelja Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/70283>. [Pristup: 06.07.2019.]
11. Tománek, A. (2018.) *Vrste lutaka*, Zagreb/Osijek: Hrvatski centar UNIMA, Matica hrvatska, Ogranak Osijek, Umjetnička akademija u Osijeku.
12. Županić Benić, M. (2009.) *O lutkama i lutkarstvu*, Zagreb: Leykam International d.o.o.